

Pohľady do dejín prekladu novogréckej literatúry na Slovensku

Renáta Mokošová

Katedra klasickej a semitskej filológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
renata.mokosova@uniba.sk

Kľúčové slová: novogrécky jazyk, novogrécka literatúra, prekladová literatúra, preklady do slovenčiny

Key words: Modern Greek language, Modern Greek literature, translated literature, translations into Slovak language

1 Úvod

Cieľom tohto článku je priblížiť okolnosti, ktoré formovali vznik prekladov z novogréckej literatúry do slovenčiny, a predstaviť ich autorov. Ide o problematiku doposiaľ spracovanú iba veľmi okrajovo. Pozornosť sa venuje aj dejinám novogréckych štúdií na Slovensku, keďže práve absencia odborného filologického a prekladateľského vzdelania rozhodujúcim spôsobom ovplyvnila prekladateľskú činnosť. Pokiaľ ide o presné vymedzenie pojmu „novogrécka literatúra“, názory odborníkov na datovanie jej počiatkov sa rôznia. Prvé diela písané jazykom, ktorý možno považovať za priameho predchodcu dnešného gréckeho jazyka, tzv. novogréčtiny (ang. Modern Greek, nem. Neugriechisch), sa objavujú už v 12. storočí. V súčasnosti sa skutočné začiatky novogréckej literatúry kladú skôr do 14. – 17. storočia, podľa rôznych medzníkov, napr. vznik dobrodružných veršovaných románov, pád Konštantínopola, tzv. krétska renesancia a i. (Votavová Sumelidisová, 2014a, s. 17). Pojem „grécky“ sa v slovenskom kultúrnom priestore pod vplyvom dlhej a silnej kultúrnej tradície antiky a klasického Grécka tradične používa predovšetkým na označenie gréckej antickej literatúry, kultúry, starogréckeho jazyka a štúdia klasickej gréckej filológie.

Grécke štúdiá a grécka kultúrna tradícia siahajú na území dnešného Slovenska hlboko do minulosti a, aspoň pokiaľ ide o diela gréckej antiky, spájajú sa s pomerne bohatou prekladateľskou činnosťou. Napr. Juraj Palkovič (1769 – 1850) preložil časti diel Homéra, Platóna, Xenofóna; Pavol Jozef Šafárik (1795 – 1861) Aristofanove *Oblaky*; Ján Hollý (1785 – 1849) preložil časomerne Theokritovu 9. idylu, básne Tyrtai a 1. spev Iliady; Tichomír Milkin, vl. menom Ján Donoval (1864 – 1920), preložil do spisovnej slovenčiny časť 2. a celý 3. a 4. spev Iliady. Prekladmi antických diel sa v 20. storočí zaoberali slovenskí klasickí filológovia ako Miloslav Okál (1913 – 1997, ktorý preložil homérske epy *Ilias* a *Odysseia*, Aristofanove komédie, Aristotelovu *Poetiku*, *Myšlienky k sebe samému* Marca Aurelia, zlomky starých stoikov a i.), Július Špaňár (1917 – 2007, ktorý preložil Platónove *Dialógy*, Hérodotove *Dejiny*, Aristotelovu *Politiku*, Sofoklovu *Antigonu*, Xenofónove *Grécke dejiny* a *Anabázu*, výber z diela Lukiana a i.), Peter Kuklica (1933 – 2015, ktorý preložil Aristotelovu *Rétoriku*, Thukydidove *Dejiny Peloponézskej vojny*, Plutarchove *Životopisy* a i.), Daniel Škoviera (nar. 1946, preložil Plutarchove *Životopisy*, *Efezský príbeh o láske Xenofóna z Efezu*, *Listy* a *Hexaémeron* Sv. Bazila Veľkého a i.) (Grusková, 2018, s. 375–390).¹

Z novogréckej literatúry bolo však do slovenského jazyka dosiaľ preložené iba nepatrné množstvo diel. Na prekladateľskú činnosť a na výber prekladaných diel mali vplyv politické,

¹ Odbor klasickej filológie bol na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského založený v roku 1922. Pozri Škoviera, 1994/1995; Grusková, 2018, s. 381.

spoločenské a historické udalosti. Dôležitú úlohu pritom zohrali české preklady a pomery v Českej republike, a to predovšetkým počas dlhoročného spolunažívania Čechov a Slovákov v spoločnom štáte (1918 – 1939, 1945 – 1992), ale aj po rozdelení Československa (od 1. 1. 1993). Významným faktorom bola v neposlednom rade príbuznosť oboch jazykov.

2 Historicko-spoločenské pozadie

Novogrécka literatúra sa dostáva do širšieho povedomia v Európe až v 20. storočí, čo je podmienené historickým vývojom v novodobých gréckych dejinách. V rokoch 1821 – 1829/1831 Gréci povstali proti osmanskej (tureckej) nadvláde. Toto povstanie, ktoré doznievalo až do roku 1923, sa stalo základom pre vznik novodobého Grécka. V 19. storočí vznikali prevažne literárne diela, ktoré nabádali Grékov na povstanie proti Turkom alebo boli napísané za účelom vyriešenia jazykovej otázky², no poväčšine nedosahovali vysokú literárnu úroveň. Až v 20. storočí prenikajú diela novogréckych autorov za hranice Grécka.³

Tak ako v iných častiach Európy, aj na našom území vzbudzovali národnooslobodzovacie boje v Grécku nemalú pozornosť. Od polovice 19. storočia mali spisovatelia a vzdelanci možnosť využívať cestovné štipendiá; do Grécka vycestovali napr. Vítězslav Hálek či Jan Neruda. Grécko si však pod vplyvom antickej kultúry predstavovali idealizované a pre jeho novú podobu nemali pochopenie. Existovali však aj výnimky, napr. Čech Josef Wünsch, ktorý grécky oslobodenecký boj prirovnával k osudu českého národa a odporúčal Čechom, aby svoj vzor hľadali v gréckych bojoch za slobodu (Hradečný, 2007, s. 652–653).

Po prvýkrát zaznamenávame záujem o novogrécku filológiu v druhej polovici 19. storočia, keď Čech Jaroslav Šťastný (1862 – 1932) začal pracovať na učebnici, slovníku a dejinách novogréckej literatúry. Hoci žiaden z týchto cieľov nestihol uskutočniť, podarilo sa mu zriadiť lektorát novogréčtiny v Prahe, ale už nie v Brne ani v Bratislave, kde sa o to taktiež pokúšal. V Prahe sa novogrécky jazyk vyučoval už od roku 1880, a to na obchodnej akadémii z dôvodu podpory obchodu s východným Stredomorím (Hradečný, 2007, s. 653–654).

Na prelome 19. a 20. storočia začínajú vychádzať prvé preklady novogréckych diel do českého jazyka. Ako prvý vyšiel román *Lukis Laras* autora Dimitrisa Vikelasa v roku 1890, ktorý preložil Ivan Kolčev, po ňom nasledovala *Pápežka Johanna* Emmanuila Roidisa v roku 1911 v preklade Theofila Stefanidesa (Hradečný, 2007, s. 654).

Po roku 1918 sa sporadické kontakty s Gréckom zintenzívnili, začali sa tvoriť oficiálne diplomatické styky Československa a Grécka. V roku 1920 vznikol grécky zastupiteľský úrad v Prahe, potom československé veľvyslanectvo v Aténach. V medzivojnovom období bolo medzi Československom a Gréckom uzavretých niekoľko bilaterálnych dohôd (napr. *Pakt o priateľstve*). Významné boli aj vedecké a kultúrne kontakty; antickej gréckej kultúry bola naďalej predmetom bádateľského záujmu klasických filológov, archeológov, historikov. V oblasti novogréckych štúdií bol záujem menší, novogrécke diela sa prekladali sporadicky a mali prevažne informatívny charakter. Na prelome 20. a 30. rokov vznikla v Prahe Československo-grécka spoločnosť, ktorá propagovala Grécko a bilaterálne vzťahy Grécka a Československa (Hradečný, 2007, s. 654–656).

Pozoruhodnou udalosťou vzájomných vzťahov bol pobyt Nikosa Kazantzakisa (1883 – 1957), jedného z najvýznamnejších novogréckych spisovateľov, v Božom Dare v Krušných

² Jazyková otázka sa týkala diglosie na území Grécka a z nej vyplývajúceho sporu o správnu podobu písaného gréckeho jazyka. Išlo o spor medzi archaizujúcim jazykom, tzv. katharevusou, a ľudovým jazykom, tzv. *dimotiki*. *Dimotiki* sa začala vo formálnom prostredí presadzovať až začiatkom 20. storočia (Dostálová, 2006, s. 55–56).

³ K novogréckej literatúre 18. – 19. storočia pozri Dostálová, 2006, s. 47–52.

horách, kde strávil dva roky (1930 – 1931) písaním básnického eposu *Odyseia*. Dielo Nikosa Kazantzakisa, ktorý pochádzal z Kréty, je rozsiahle a rôznorodé, obsahuje poéziu, prózu, drámu, štúdie, preklady zo starej gréčtiny a i. (Votavová Sumelidisová, 2014b, s. 32). Ústrednou témou celého Kazantzakisovho diela, ktorého podstatnú časť tvoria romány, je ustavičný boj človeka s Bohom. Kazantzakis je spolu s Konstantinosom Kavafisom najprekladanejším novogréckym autorom. Jeho diela boli preložené do viac ako štyridsiaticich jazykov a niekoľkokrát bol nominovaný na Nobelovu cenu za literatúru.

Počas 2. svetovej vojny boli bilaterálne styky prerušené, no vzájomné grécko-české väzby sa upevnili aj vďaka podobnému historickému osudu oboch krajín. Gréci prejavovali sympatie Československu v roku 1939, dôkazom čoho je aj báseň Jorgosa Seferisa *Jar po Kr.* (Hradečný, 2007, s. 656).

Po skončení 2. svetovej vojny došlo k odcudzeniu Československa a Grécka ako štátov, čo súviselo s vnútropolitickým vývojom – v Grécku potláčanie ľavicovo extrémnou pravicou a v Československu posilňovaním pozície komunistov. V roku 1948 začalo Československo tajne dodávať povstaleckej vláde a povstaleckému vojsku v Grécku zbrane a rôzny materiál a následne prijalo viac ako 3 800 evakuovaných detí z oblasti severného Grécka. Po porážke komunistického povstania prišli aj dospelí a počet sa zvýšil o ďalších 8 200 gréckych občanov. Boli prijatí priateľsky, mohli sa integrovať do československého prostredia pri plnom zachovaní svojej národnej identity. Všetci boli umiestnení na českom území, väčšinou v mestách Brno, Karviná, Krnov, Šumperk a i. Tým sa oficiálne vzťahy medzi oboma krajinami ešte vyostri. Čiastočné uvoľnenie napätia nastalo až v roku 1954, keď Československo povolilo odchod z krajiny tým gréckym občanom, ktorí o to požiadali (Hradečný, 2007, s. 657–659).

V povojnových rokoch sa kultúrna výmena medzi oboma krajinami spomalila, ale záujem o antickú grécku kultúru v Česku naďalej pretrvával a záujem o novogrécku kultúru vďaka širokej gréckej komunite narastal. V roku 1948 vznikol na Karlovej univerzite v Prahe na Katedre vied o antickom staroveku lektorát a nediplomový odbor novogréčtina, ktorý mal pripravovať pedagógov na zaisťovanie výchovy gréckych detí v ich materinskom jazyku. Prvým docentom novogréckeho jazyka sa stal Dimitrios Papas, autor prvej učebnice češtiny pre Grékov *Tsechiki ja Ellines* (1954). Jeho nástupca Theodor Nedělka pracoval na novogrécko-českom slovníku, ktorý vyšiel v roku 1982 (Hradečný, 2007, s. 662).

V roku 1954 nadviazal český hudobný skladateľ Bohuslav Martinů priateľstvo s Nikosom Kazantzakisom a spolupracoval s ním na librete svojej opery *Grécke pašie*, ktoré vychádzalo z Kazantzakisovho románu *Kristus znova ukrižovaný* (Hradečný, 2007, s. 656).

V Česku prekladali v tomto období novogrécku literatúru napr. František Štuřík a Milena Vieweghová. Významnou prekladateľkou z novogréčtiny do češtiny bola Růžena Dostálová. V gréckom prostredí naďalej šíril myšlienku česko-gréckej kultúrnej vzájomnosti Karel Čížek, maliar a prekladateľ, od roku 1929 žijúci v Solúne. Z gréckej strany sa o literatúru a kultúru v Československu zaujímal najmä ľavicovo orientovaný básnik Jannis Ritsos (Hradečný, 2007, s. 662–663).

Na Slovenku boli po prevrate v roku 1948 klasické jazyky, a teda aj stará gréčtina, hanebne degradované, no napriek tomu sa ich aj za nepriaznivých podmienok podarilo pestovať ďalej. Vznikajú nové preklady zo starogréčtiny a vedecké štúdie z antickej gréckej literatúry (Škoviera, 1994/1995; Grusková, 2018, s. 382–383).

3 Počiatky prekladania novogréckej literatúry do slovenčiny

Prvé slovenské preklady z novogréckej literatúry sa začínajú objavovať od konca 50. rokov. Neprekladá sa však priamo, ale prostredníctvom iných jazykov. Tieto preklady boli publikované v periodikách ako *Slovenské pohľady* či *Revue svetovej literatúry*. Ako prvý vyšiel v roku 1958 v *Slovenských pohľadoch* preklad poézie ľavicovo orientovaného autora

Alexisa Parnisa, ktorý podľa ruského prekladu novogréckeho diela preložil Milan Ferko. V tom istom roku *Slovenské pohľady* uverejňujú aj básne Jannisa Ritsosa, taktiež ľavicového básnika, v preklade Miroslava Válka prostredníctvom francúzštiny.⁴

Prvý knižný preklad novogréckej literatúry do slovenčiny sa objavuje v roku 1960.⁵ Bola ním divadelná hra *Angela Georgosa* (Jorgosa) Sevastikoglu, ktorú preložil z ruského autorizovaného prekladu Fero Novohradčan.

Významnú úlohu pri prehlbovaní vzťahov medzi slovenskou a novogréckou kultúrou a literatúrou zohral grécky ľavicový básnik, prozaik a prekladateľ Jannis Ritsos (1909 – 1990).⁶ Vo svojej tvorbe sa inšpiroval okrem iného ľudovými piesňami a najmä na počiatku používal 15-slabičný jamb (Votavová Sumelidisová, 2014b, s. 93). Ritsos sa v rokoch 1960 a 1962 zdržiaval v Československu, kde pracoval na antológii českej a slovenskej poézie, ktorú vydal v Grécku v roku 1966 (Dostálová, 1978, s. 154). Básnik mal blízky vzťah k Slovensku, čo odrzkadľuje aj jeho cyklus veršov *Bratislava je láska*. Dielo z francúzskeho autorizovaného prekladu preložil v roku 1963 Vladimír Reisel. V roku 1962 vyšiel výber z Ritsosovej poézie, preložený taktiež z francúzskeho autorizovaného prekladu, pod názvom *Nebola to hra*, ktorý obsahoval aj báseň *Sonáta mesačného svitu*. Báseň vyšla v roku 1978 i samostatne s doslovom od Růženy Dostálovej. Do češtiny ju preložil v roku 1976 Adolf Kroupa, a to priamo z gréckeho originálu. Ritsos a Reisel boli v osobnom kontakte, čo bolo podnetom, aby sa Reisel podujal na preklad Ritsosovej poézie, ako sám uvádza v *Doslove* (Reisel, 1962, s. 179) k výberu jeho básní *Nebola to hra*. V jazykovej spolupráci s Vladimírom Reiselom prekladal Ritsosovu časomernú poéziu aj Miroslav Válek. Tieto básne sú obsiahnuté, spolu s prekladmi poézie z iných jazykov, v súbornom vydaní Válkovej prekladateľskej tvorby pod názvom *Preklady*, ktoré vyšlo v roku 1977.⁷

Podobne boli z francúzskych autorizovaných prekladov preložené do slovenčiny tri romány Nikosa Kazantzakisa, z celkového počtu osem. Ako prvý vyšiel v preklade od Milana Bartka v roku 1965 *Kristus znova ukrižovaný* (český preklad vyšiel o rok neskôr⁸), ako druhý román v roku 1970 *Kapitán Michalis*, ktorý preložila Felicita Kučerová (český preklad vyšiel v roku 1960).⁹ V roku 1970 vyšiel aj Kazantzakisov román *Svätý úbožiačik* v preklade Štefana Caltíka (v češtine až v roku 1993). Žiadne ďalšie knižné preklady Kazantzakisovho diela do slovenčiny nenasledovali. Dokonca ani najznámejší Kazantzakisov román, *Alexis Zorbas*, ktorý bol sfilmovaný pod názvom *Grék Zorba*, dosiaľ do slovenčiny nebol preložený. Český preklad vyšiel v roku 1967, čo pravdepodobne spôsobilo, že sa slovenský preklad nepokladal za potrebný.

4 Prvé preklady z novogréckeho jazyka

Prvé slovenské preklady novogréckej literatúry priamo z novogréčtiny vznikajú na Slovensku s významnou pomocou českých prekladateľov. V roku 1965 publikovali básnici a prekladatelia Ivan Kupec a Jozef Mihalkovič v literárnom periodiku *Slovenské pohľady* v jazykovej spolupráci s českým prekladateľom Františkom Štuříkom prebásnený preklad

⁴ K prekladom v periodikách pozri nižšie poznámku 21.

⁵ Pozri zoznam prekladov na konci štúdie.

⁶ Ritsos bol vo viacerých obdobiach prenasledovaný gréckym politickým režimom (Votavová Sumelidisová, 2014b, s. 92).

⁷ V češtine vyšli štyri ďalšie diela Ritsosa, a to už v 50. a 60. rokoch 20. storočia. Pozri zoznam prekladov z novogréckej literatúry do češtiny: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/js15/novorectina/web/bi01_s02.html> [Cit. 2020-14-04.].

⁸ Pozri zoznam prekladov z novogréckej literatúry do češtiny: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/js15/novorectina/web/bi01_s02.html> [Cit. 2020-14-04.].

⁹ Oba romány spolu s románom *Posledné pokušenie* boli pre kontroverzné myšlienky voči kresťanskej cirkvi zapísané do Vatikánskeho indexu zakázaných kníh (Votavová Sumelidisová, 2014b, s. 40).

básní Jorgosa Seferisa. Jorgos Seferis (1900 – 1971) bol významný novogrécky básnik, prozaik a prekladateľ 20. storočia, od roku 1963 nositeľ Nobelovej ceny za literatúru. Bol tiež diplomatom, preto strávil veľkú časť života mimo svojej vlasti. Hlavnou témou Seferisovho diela je ťiaž minulosti a obavy z budúcnosti. Snaží sa o zmenu v poézii, o obrat k niečomu novému (Votavová Sumelidisová, 2014b, s. 81–82).¹⁰ Jeho básne sa vyznačujú formálnou ľahkosťou, hravosťou a rýmami, ktoré môžu zámerne pôsobiť prvoplánovo (Votavová Sumelidisová, 2014b, s. 83). V roku 1973 preložil Ivan Kupec v jazykovej spolupráci s českými prekladateľmi Františkom Štuříkom a Růženou Dostálovou Seferisovo dielo *Argonauti*. Preklad vyšiel vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Keďže Růžena Dostálová, ktorá sa narodila a v detstve žila v Bratislave, vedela po slovensky, možno predpokladať, že Ivan Kupec pretavil do slovenskej básnickej podoby východiskový český, resp. česko-slovenský filologický preklad.

Od roku 1976, za vlády Konstantinosa Karamanlisa, zaznamenávame dynamický rozvoj vzťahov medzi Gréckom a Československom. Boli uzavreté viaceré dohody a politické podmienky pre rozvoj vzájomných vzťahov sa stávali stále priaznivejšími (Hradečný, 2007, s. 660–661). V roku 1976 bola v Aténach založená Grécko-československá spoločnosť.

V tomto období začínajú slovenskí klasickí filológovia pôsobiaci na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave využívať možnosti pracovných a študijných pobytov v Grécku a rozširujú svoje vedomosti aj o novogrécky jazyk. Sú to predovšetkým Peter Kuklica, Daniel Škoviera, Pavol Valachovič a Jana Bartosiewiczová. Priekopníkom v tejto oblasti sa stal Peter Kuklica (1933 – 2015), ktorý bol významným prekladateľom zo starogréckej literatúry (Lábaj – Šibal, 2016, s. 14–20). Postupne si osvojil novogréčtinu natoľko, že v roku 1978 vydal v preklade hru *Blesk v lese* gréckeho dramatika Kostasa Asimakopulosa a v roku 1983 hru *Kedysi na stanici*.¹¹ Vďaka Petrovi Kuklicovi sa začali etablovať a prehlbovať aj vzťahy medzi Gréckom a Slovenskom na akademickej pôde.

Darina Papadopoulou, ktorá žila niekoľko rokov na Cypre so svojím manželom Titosom Papadopoulosom, neskorším zakladateľom a dlhoročným predsedom Spoločnosti slovensko-helénskeho priateľstva „Filia“, preložila a v roku 1984 publikovala rozprávku pre deti *Braček, sestrička a Čierna rieka* od cyperskej prozaičky a poetky Elli Peonidu.

K prekladateľskej činnosti a k rozvoju grécko-slovenských vzťahov v období pred Nežnou revolúciou významne prispel aj Ivan Gavora, ktorý roky pôsobil ako diplomat na československej ambasáde v Grécku. Dlhý čas bol aj jediným úradným prekladateľom z novogréčtiny na Slovensku. V roku 1984 vyšiel v jeho preklade román Kostasa Tachtsisa *Tretí venček* (dielo do češtiny preložené nebolo), v roku 1988 v *Revue svetovej literatúry* (24/3, s. 55–60) výber z diel novogréckych autorov pod názvom *Poézia z kolísky poézie*. Gavorov preklad z novogréckeho originálu prebásnil Pavol Janík. Vo výbere boli prezentovaní autori Nikiforos Vrettakos, Ilias Simopulos, Christos Kuluris a Panos Panajotunis. Vďaka Gavorovi sa do slovenskej prekladovej literatúry v roku 1989 zaradil aj výber z diela významného gréckeho básnika Konstantinosa Kavafisa (1863 – 1933), publikovaný v zbierke *Dokonané je*. Na základe Gavorovho prekladu z novogréčtiny texty opäť prebásnil Pavol Janík.

Výber prekladaných novogréckych diel bol do pádu komunizmu regulovaný cenzúrou, a tak k nám prenikali iba tie diela, ktoré boli v súlade s politickou ideológiou. Po zmene politického systému v roku 1989 nastúpilo nové obdobie rozvoja vzťahov medzi Gréckom a Československom. Ľudia začali bez obmedzení cestovať do Grécka, predovšetkým za rekreáciou (Hradečný, 2007, s. 663). Rozširovali sa aj možnosti študijných pobytov. Vznik

¹⁰ V češtine vyšla zbierka *Básně* (2011), ktorá obsahuje celú autorovu publikovanú básnickú tvorbu.

¹¹ V češtine bola hra *Blesk v lese* vydaná v tom istom roku ako v slovenčine, zároveň s ďalšou jeho hrou *Král a socha*.

samostatnej Slovenskej republiky 1. 1. 1993 viedol k prehĺbovaniu kultúrnych vzťahov medzi Gréckom a Slovenskom. Do diplomatických služieb na novovzniknutom zastupiteľstve Slovenskej republiky v Aténach bola v roku 1993 povolaná klasická filologička Jana Bartosiewiczová.

5 Formovanie novogréckych štúdií

V roku 1991 sa pod vedením Petra Kuklicu začal vyučovať novogrécky jazyk ako výberový kurz na Katedre klasickej a semitskej filológie (KKSF) Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Prvými poslucháčkami boli študentky klasickej filológie Jana Grusková a Erika Klingová (Brodňanská). V roku 1992 a 1993 absolvovali letný jazykový kurz novogréčtiny v Komotini v Grécku, v roku 1994 a 1995 potom polročné štúdium klasickej filológie a novogréckeho jazyka na Aristotelovej univerzite v Solúne v rámci štipendijného programu Tempus. O dva roky neskôr, už ako doktorandky na KKSF FF UK so zameraním na grécku filológiu, absolvovali polročné postgraduálne štúdium na Aristotelovej univerzite v Solúne. Jednou z prvých aktivít Jany Gruskovej po návrate na Slovensko bolo iniciovanie kurzu novogréčtiny na jazykovej škole v Miestom kultúrnom stredisku na Školskej 14 v Bratislave, ktorý existuje podnes. Po tom, ako v roku 1997 získala Jana Grusková miesto asistentky na Filozofickej fakulte UK pre klasickú filológiu so zameraním na grécku filológiu, začala s podporou profesora Petra Kuklicu systematicky pracovať na rozvoji novogréckych štúdií na Slovensku. Po rozdelení Československa zostalo totiž Slovensko bez kvalifikovaných novogrécov¹² a bez možnosti študovať novogréčtinu ako odbor. Grusková preto nadviazala intenzívne kontakty s novogréckymi v zahraničí, najmä v Českej republike, s Růženou Dostálovou¹³ a Catherine Franc-Sgourdeou, ktorým sa podarilo etablovať štúdium novogréckej filológie na Ústave klasických štúdií na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne. Významnú odbornú pomoc poskytl aj novogréckymi z Institut für Byzantinistik und Neogräzistik Viedenskej univerzity, najmä profesorka Mária Stassinopoulou. Vďaka týmto kontaktom a vďaka odhodlaniu a spolupráci slovenských odborníkov na grécku a byzantskú kultúru, najmä klasických filológov Petra Kuklicu a Jany Gruskovej, byzantológa Alexandra Avenariusu a archeologičky Tatiany Štefanovičovej, sa podarilo v roku 1998 založiť Slovenskú spoločnosť novogréckych štúdií (SSNS) (Grusková, 2002, s. 86–87). V tom istom roku zastupovala Jana Grusková spoločnosť na Kongrese novogréckych štúdií v Berlíne, ktorého organizátorom bola Európska spoločnosť novogréckych štúdií. Slovenská spoločnosť, ktorej prvým predsedom sa stal Peter Kuklica a tajomníčkou Jana Grusková, bola prijatá za člena Európskej spoločnosti novogréckych štúdií. Za viac ako 20 rokov činnosti sa spoločnosť významne zaslúžila o rozvoj a šírenie novogréckych štúdií na Slovensku (Grusková, 2018, s. 388).

Zmeny po roku 1989 ovplyvnili vydávanie kníh a prekladov. Štátne vydavateľstvá sa sprivatizovali a začali vydávať najmä knihy komerčného charakteru. Vydavateľstvá s dlhoročnou tradíciou ako Slovenský spisovateľ či Mladé letá stratili svoju prestíž (Bednárová, 2015, s. 57). V Česku začali grécke diela vydávať menšie komerčné vydavateľstvá, podporujúce grécku menštinovú kultúru.

V roku 1991 preložila Jarmila Šikrová, dcéra Ivana Gavoru, román *Vangelisov stratený svet* od Arisa Fakinosa, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Tatran.

¹² Klasickí filológovia so znalosťou novogréčtiny sa preto snažili pomôcť v širšom spoločenskom kontexte. Peter Kuklica pôsobil roky ako súdny tlmočník a prekladateľ z/do novogréčtiny, od roku 2000 niekoľko rokov túto funkciu zastávala aj Jana Grusková.

¹³ Růžena Dostálová sa v roku 1993 habilitovala na Univerzite Karlovej v Prahe v odbore byzantská a novogrécka filológia a v roku 1996 bola menovaná za profesorku v odbore klasická filológia.

K propagácii slovenskej literatúry v Grécku aj vice versa významne prispeli preklady Silvie Okálievej, ktorá žije v Grécku od roku 1986 a pôsobí tam ako prekladateľka a spisovateľka.¹⁴ V roku 1999 sa Okálievová podujala na filozoficky a jazykovo náročný preklad diela *Tiene v Aténach (Snové dialógy na prelome tisícročí)* Mimisa Andrulakisa. Po filozofickej stránke sa na preklade odborne a s veľkým nasadením podieľala Teodora Kuklinková, profesorka filozofie, matka Silvie Okálievej. Dielo do češtiny preložené nebolo.

Koncom 20. storočia sa občianske združenie Studňa obrátilo na grécistov z Filozofickej fakulty UK so záujmom o preklad diela *Odysseasa Elytisa* (1911 – 1996), básnika, esejistu, prekladateľa a držiteľa Nobelovej ceny za literatúru za rok 1979. Jeho poézia je oslavou gréckej krajiny a jazyka, obracia sa však aj k novým témam (Votavová Sumelidisová, 2014b, s. 68). Elytis bol jedným z najvýznamnejších predstaviteľov gréckeho symbolizmu a modernizmu, ako aj zástancom voľného verša. Keďže si preklad náročnej poézie vyžadoval skúseného prekladateľa, odporučila Jana Grusková renomovanú českú prekladateľku Růženu Dostálovú. Výber sa zúžil na dielo *Důstojné je...* Dostálová pripravila filologický preklad do češtiny, ktorý potom v jazykovej spolupráci s Janou Gruskovou prebásnil Ivan Laučík. Preklad vyšiel v roku 2001.¹⁵

Na východe Slovenska sa o šírenie novogréckej kultúry významne zaslúžil teológ Ján Zozuľak, pod ktorého vedením sa nová gréčtina niekoľko rokov úspešne vyučovala na Pravoslávnej teologickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. V spolupráci s Erikou Brodňanskou pripravil Ján Zozuľak študijný program grécky jazyk a kultúra pre bakalársky stupeň štúdia (Zozuľak, 2011, s. 125–129), hoci k jeho zavedeniu do praxe nikdy nedošlo. Ján Zozuľak je nielen autorom prvého novogrécko-slovenského slovníka a jedinej slovenskej učebnice novogréckeho jazyka, ale obohatil aj slovenskú prekladovú literatúru o viaceré preklady z novogréčtiny s pravoslávnu tematikou, ako napr. *Život starca Paisija Svätohorského* jermnícha Isaaka, *Život starca Arsénia Kappadockého* mnícha Paisija Svätohorského alebo *Návrat* archimandritu Nektariosa Antonopoulou.

V roku 2011 bolo 2. číslo časopisu *Revue svetovej literatúry* venované výberu z tvorby súčasných gréckych autorov. Výber pripravil a preložil Marek Drimaj¹⁶. Stretávame sa tu s autormi ako Christos Ikonomu, Rea Galanaki, Christos Christopoulos, Kostas Montis a i. (Výber z gréckej literatúry, 2011). Súčasťou čísla je aj výber z cyperských poviedok, ktoré z angličtiny preložila Jarmila Šikrová, a poviedka grécko-švédskeho autora Theodora Kallifatidesa, píšuceho po švédsky, v preklade Miloša Švantnera.

Klasickí filológovia (grécisti) na Filozofickej fakulte UK sa posledných tridsať rokov systematicky usilovali o rozvoj novogréckych štúdií. Peter Kuklica pôsobil na FiF UK do roku 2004, po ňom štafetu prebrala Jana Grusková, ktorá sa v r. 2010 habilitovala v odbore klasické jazyky. Popri základnom kurze novogréckeho jazyka v rozsahu dvoch semestrov rozširovala ponuku predmetov z novogréckej filológie pozývaním hosťujúcich novogrécov zo zahraničia. V roku 2008 sa jej po mnohoročnom úsilí podarilo v spolupráci s Veľvyslanectvom Helénskej republiky v Slovenskej republike zriadiť na FiF UK lektorát novogréckeho jazyka, ktorý finančne zabezpečuje Ministerstvo školstva Helénskej republiky.¹⁷ Najmä vďaka pôsobeniu gréckych lektorov sa záujem o štúdium novogréčtiny

¹⁴ Silvia Okálievová publikovala v novogréckom preklade aj *Opice z našej police* od Kristy Bendovej a výber z Dobšinského rozprávok.

¹⁵ V češtine vyšiel výber z celej Elytisovej tvorby pod názvom *Bláznivý granátovník* v preklade R. Dostálovej (2003). Pozri zoznam prekladov z novogréckej literatúry do češtiny:

<https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/js15/novorectina/web/bi01_s02.html> [Cit. 2020-14-04.].

¹⁶ Marek Drimaj, absolvent klasických jazykov na Trnavskej univerzite, sa venoval novogréckemu jazyku už počas svojho štúdia a po rozšírení si jazykových vedomostí na kurzoch novogréckeho jazyka na KKSF FiF UK v Bratislave pokračoval v štúdiu novogréčtiny v Grécku.

¹⁷ V rokoch 2008 – 2013 pôsobila na FiF UK Katerina Kossyva a v rokoch 2013 – 2018 Sofia Chatziagiannaki.

výrazne zvýšil. Mnohí absolventi FiF UK sa rozhodli ďalej pokračovať na Masarykovej univerzite v Brne, ktorá ponúka štúdium odboru novogrécka filológia. Za posledných dvadsať rokov toto štúdium úspešne ukončilo niekoľko študentov zo Slovenska: Eva Czekóová, Kornelia Chrisafidu, Dominika Sládečková, Drahomíra Dobrovodská, Zuzana Išpoldová (Iosifidis), Renáta Mokošová, Adam Kuvik, Maximilián Barta, Zuzana Andrejčáková (Dzurillová). Postupne sa tak začala formovať prvá generácia slovenských novogrecistov. Niektorí z nich sa pritom zaujímajú o prekladateľskú činnosť, ba dokonca už ako prekladatelia začali pôsobiť.

V roku 2018 sa obrátil Divadelný ústav v Bratislave na pracovníkov Katedry klasickej a semitskej filológie FiF UK s prosbou o pomoc pri hľadaní filológa, ktorý by preložil tri súčasné grécke divadelné hry. Jana Grusková odporučila autorku tejto štúdie, ktorá následne pripravila preklady troch moderných gréckych drám *Anjelský stav* Niny Rapi, *Vitriol* Jannisa Mavritsakisa a *Zacyklenie štvorca* Dimitrisa Dimitriadisa. Práca bola po prekladateľskej stránke náročná najmä z dôvodu veľkého množstva frazeologizmov a slangových (i vulgárnych) výrazov, pre ktoré sa v slovenčine len ťažko hľadajú vhodné ekvivalenty. Preklady vyšli v roku 2019 spoločne pod názvom *Grécka dráma. Nina Rapi, Jannis Mavritsakis, Dimitris Dimitriadis* vo vydavateľstve Divadelného ústavu v Bratislave.¹⁸

6 Záver

Priblíženie historicko-spoločenských pomerov, v ktorých vznikali prvé preklady novogréckych diel do slovenčiny, nám umožnilo zodpovedať niektoré otázky týkajúce sa dejín prekladu novogréckej literatúry na Slovensku. V porovnaní s inými jazykmi alebo so situáciou v Českej republike je slovenským čitateľom novogrécka literatúra oveľa vzdialenejšia a je o ňu výrazne menší záujem. Hlavným dôvodom je, že na Slovensku nikdy neexistovala široká grécka komunita. Zároveň sa ešte stále pociťuje menšia potreba prekladať do slovenčiny tie diela, ktoré už boli vydané v češtine, hoci sú svetoznáme.¹⁹ Grécka komunita na Slovensku je i naďalej pomerne malá, no stále sa rozrastá. Vďaka tomu, no predovšetkým vďaka skutočnosti, že sa už začala formovať prvá generácia slovenských novogrecistov, kvalifikovaných odborníkov na novogrécky jazyk a kultúru, môžeme predpokladať, že sa novogrécka literatúra začne vo väčšej miere prekladať aj na Slovensku.²⁰

Literatúra:

BEDNÁROVÁ, K. (2015): *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II. (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí)*. Bratislava: Univerzita Komenského.

DOSTÁLOVÁ, R. (1978): *Doslov*. In: RITSOS, J.: *Sonáta mesačného svitu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

¹⁸ Na konferenciu ku Dňu gréčtiny, ktorá sa konala v marci roku 2018 na FiF UK v Bratislave, pripravila autorka tejto štúdie preklady častí diel gréckeho národného básnika Dionysiosa Solomosa (1798 – 1857), ktorých publikáciu pripravuje.

¹⁹ V Česku takúto tendenciu nepozorujeme. V češtine sa vydávajú aj diela, ktoré už boli vydané v slovenčine (napr. *Kristus znova ukrižovaný*, v slovenčine 1965, v češtine 1966), prípadne ak v slovenčine vyšiel napr. výber poézie autora, v češtine je následne vydaná celá jeho tvorba (napr. v slovenčine *Argonauti* J. Seferisa (1973) – výber básní, v češtine *Básně* (2011) – kompletná autorova tvorba). Svoju úlohu v minulosti zohrali aj pokusy regulovať preklady v 50. rokoch 20. storočia tak, aby sa do češtiny prekladalo 70 – 80 % cudzojazyčnej literatúry a do slovenčiny iba 20 – 30 % (Bednárová, 2015, s. 30).

²⁰ Táto štúdia vznikla ako prvý výstup výskumu v rámci dizertačnej práce na tému *Translatologické a kultúrne kontexty slovenských prekladov z novogréckej literatúry* na Katedre klasickej a semitskej filológie Filozofickej fakulty UK pod vedením doc. Mgr. Jany Gruskovej, PhD., a prof. PhDr. Kataríny Bednárovej, CSc. Obom by sa autorka na tomto mieste chcela poďakovať. Vďaka patrí aj pedagógom z Ústavu klasických štúdií Masarykovej univerzity v Brne.

- DOSTÁLOVÁ, R. et al. (2006): *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: Leda.
- GRUSKOVÁ, J. (2002): Grécke štúdiá na Slovensku. In: *Přednášky České společnosti novořeckých studií 2*, s. 83–87.
- GRUSKOVÁ, J. (2018): Vplyv spoločenských zmien na grécke štúdiá a grécku kultúrnu tradíciu na území dnešného Slovenska. In: *Ideológia v premenách času v pamiatkach gréckej a latinskej tradície*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 375–390.
- HRADEČNÝ, P. et al. (2007): *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- LÁBAJ, I. – ŠIBAL, M. (2016): Scriptorum editorum Petri Kuklica conspectus. In: D. Škoviera – J. Grusková – J. Gažáková (eds.): *Graecolatina et orientalia 37 – 38*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 14–20.
- Překlady z novořecké literatury do češtiny. [Cit. 2020-14-04.] Dostupné na internete: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/js15/novorectina/web/bi01_s02.html>
- REISEL, V. (1962): *Doslov*. In: RITSOS, J: *Nebola to hra*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- ŠKOVIERA, D. (1994/1995): Sedemdesiat rokov klasickej filológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. In: *Auriga (Zprávy Jednoty klasických filologů) XXXVI–XXXVII*, s. 13–19.
- VOTAVOVÁ SUMELIDISOVÁ, N. (2014a): *Antologie řecké literatury 19. století*. Brno: Masarykova univerzita.
- VOTAVOVÁ SUMELIDISOVÁ, N. (2014b): *Antologie řecké literatury 20. století*. Brno: Masarykova univerzita.
- Výber z gréckej literatúry (2011). In: *Revue svetovej literatúry*, 47/2.
- ZOZULAK, J. a kol. (2011): *Úvod do štúdia gréckej kulturológie*. Prešov: Datapress.

Zoznam prekladov z novogréckej literatúry – výber (v chronologickom poradí)²¹:

- SEVASTIKOGLU, G. (1960): *Angela*. Z ruského autorizovaného prekladu preložil Fero Novohradčan. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- RITSOS, J. (1962): *Nebola to hra*. Z francúzskeho originálu preložil Vladimír Reisel. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- RITSOS, J. (1963): *Bratislava je láska*. Z francúzskeho originálu preložil Vladimír Reisel v jazykovej spolupráci s Michalisom Fulidisom. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- KARAS, P. (1964): *Helada, vlast' moja*. Grécku časť rukopisu preložila Mária Prečinská. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry.
- RITSOS, J. (1964): *Bratislava je láska*. Z francúzskeho originálu preložil Vladimír Reisel v jazykovej spolupráci s Michalisom Fulidisom. Bratislava: Smena.
- KAZANTZAKIS, N. (1965¹, 1983²): *Kristus znova ukrižovaný*. Z francúzskeho originálu preložil Milan Bartko. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- KAZANTZAKIS, N. (1970): *Kapitán Michalis*. Z francúzskeho originálu preložila Felicita Kučerová. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- KAZANTZAKIS, N. (1970): *Svätý úbožiačik*. Z francúzskeho originálu preložil Štefan Caltík. Bratislava: Tatran.
- SEFERIS, J. (1973): *Argonauti*. Z novogréckeho originálu preložil Ivan Kupec v jazykovej spolupráci s Františkom Štúříkom a Růženou Dostálovou. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- RITSOS, J. (1978): *Sonáta mesačného svitu*. Z francúzskeho originálu preložil Vladimír Reisel a Miroslav Válek, básnikove výroky o poézii z gréckeho originálu preložila Růžena Dostálová. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- ASIMAKOPULOS, K. (1979): *Blesk v lese*. Z novogréckeho originálu preložil Peter Kuklica. Bratislava: Lita.
- ASIMAKOPULOS, K. (1983): *Kedysi na stanici*. Z novogréckeho originálu preložil Peter Kuklica. Bratislava: Lita.

²¹ Zoznam sa sústreďuje na knižné preklady, preklady v periodikách sa uvádzajú len vtedy, ak sa spomínali v štúdiu. Podrobný prehľad o novogréckych prekladoch, ktoré vyšli v periodikách, by autorka štúdie chcela zostaviť a publikovať v dohľadnej dobe.

- PEONIDU, E. (1984): *Braček, sestrička a Čierna rieka*. Z novogréckeho originálu preložila Darina Papadopulu. Bratislava: Mladé letá.
- TACHTSIS, K. (1984): *Tretí venček*. Z novogréckeho originálu preložil Ivan Gavora. Bratislava: Tatran.
- Poézia z kolísky poézie* (1988). Výber z diel autorov: Nikiforos Vrettakos, Ilias Simopulos, Christos Kuluris, Panos Panajotunis. Z novogréckeho originálu preložil Ivan Gavora, prebásnil Pavol Janík. In: *Revue svetovej literatúry*, 24/3, s. 55–60.
- KAVAFIS, K. (1989): *Dokonané je*. Z novogréckeho originálu preložil Pavol Janík v jazykovej spolupráci s Ivanom Gavorom. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- FAKINOS, A. (1991): *Vangelisov stratený svet*. Z novogréckeho originálu preložila Jarmila Šikrová, rod. Gavorová. Bratislava: Tatran.
- ARCHIM. NEKTARIOS ANTONOPOULOS (1996): *Návrat*. Z novogréckeho originálu preložil Ján Zozulák. Prešov: Janys.
- ANDRULAKIS, M. (1999): *Tiene v Aténach (Snové dialógy na prelome tisícročí)*. Z novogréckeho originálu preložila Mgr. Silvia Okáliová, Bratislava: IRIS.
- ELYTIS, O. (2001): *Dôstojné je...* Z novogréckeho originálu do češtiny preložila Růžena Dostálová, do slovenčiny prebásnil Ivan Laučík v jazykovej spolupráci s Janou Gruskovou. Bratislava: Občianske združenie Studňa.
- TRAPEZANLIDIS, S. (2003): *Feminae*. Z novogréckeho originálu preložila Michaela Trapezanlidis. Bratislava: Alba Libre.
- Výber z gréckej literatúry (2011). In: *Revue svetovej literatúry*, 47/2.
- JEROMNÍCH ISAAK (2012): *Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel*. Z novogréckeho originálu preložil Ján Zozulák. Prešov: Datapress.
- KANELLOS, N. D. (2013): *Posledné varovanie*. Z novogréckeho originálu preložila Eva Czekóová. Bratislava: Dixit.
- MNÍCH PAISIJ SVÄTOHORSKÝ (2015): *Život starca Arsénia Kappadockého*. Z novogréckeho originálu preložil Ján Zozulák. Bratislava: Futurum Primum.
- Grécka dráma. Nina Rapi, Jannis Mavritsakis, Dimitris Dimitriadis* (2019). Z novogréckeho originálu preložila Renáta Mokošová. Bratislava: Divadelný ústav.

Summary

Insights into the translations of Modern Greek literature to Slovak language

This article presents the translations of literary works from Modern Greek to Slovak language. For this purpose a brief description of political, social and historical events is needed, not only in Slovakia, but also in the Czech Republic, in order to understand the circumstances behind the production of translations from Modern Greek Literature into Slovak. The article provides a brief overview of existing translations from Modern Greek language, focusing on book translations.